

Vieni žymiausių XX a. Lietuvos archeologų Regina ir Pranas Kulikauskai savo mokslinėje veikloje ypatingą dėmesį skyrė piliakalniams.

Daugiau kaip 30 metų su nedidelėmis pertraukomis buvo intensyviai tyrinėjami žinomiausi mūsų krašto piliakalniai, pradedant Nemenčinės piliakalniu 1952 m. ir baigiant Pilies kalnu Kernavėje 1993 m.

Nors studijų metais Kauno Vytauto Didžiojo universitete bei savarankiškai dirbant pirmaisiais pokario metais R. ir P. Kulikauskai nebuvo susidūrę su piliakalnių tyrinėjimais, neturėjo šio tipo archeologijos paminklų tyrimų patirties, jau pirmieji sezonai Nemenčinėje leido archeologams sukurti pakankamai tobulą, atitinkančią to laikotarpio reikalavimus ir galimybes lauko tyrimų metodiką. Ją, beje, metai iš metų tyrėjai tobulino. R. ir P. Kulikauskų įnašas į piliakalnių tyrinėjimus – tai ne tik 19 didesne ar mažesne apimtimi tyrinėtų piliakalnių su priešpiliais, kurių bendras ištirtas plotas daugiau kaip 6 600 m². Tai ir didžiulis darbas Vilniaus universitete, studentų lauko tyrimų praktikos, kurių metu buvo paruoštos kelios kartos jaunesnių mokslininkų, sėkmingai tęsusių Lietuvos piliakalnių tyrinėjimus.

O. Navickaitė, R. Volkaitė-Kulikauskienė ir P. Kulikauskas Nemenčinės piliakalnio (Vilniaus r.) 1953 m. archeologinių tyrimų metu. LII Neg. 3365

Abiejų tyrėjų moksliniai interesai kiek skyrėsi. Regina Volkaitė – Kulikauskienė daugiausiai domėjosi vėlyvaisiais piliakalniais – medinėmis pilimis, kurių chronologija siekė ir pirmuosius Lietuvos valstybės gyvavimo šimtmečius. Tai tokie svarbūs paminklai, kaip senoji Lietuvos sostinė Kernavė, kurioje 1979 – 1982 m. tyrinėtas Mindaugo sosto ir 1983 m. Pilies kalno piliakalniai. Tai kovas su kryžiuočiais menantys paminklai, atskirų žemių centrai – Nemenčinė (1952 – 54 m.), Punia (1958 – 59, 1961 – 62 m.), Maišiagala (1972 – 73 m.), Narkūnai (1975 – 1978 m.).

Pranas Kulikauskas daugiau kaip dešimtmetį skyrė jėgas archeologiniam paveldui, tyrinėdamas Piliakalnių kaimo piliakalnį 1961 m., Paveisininkų 1962 m., Kunigiškių – Pajevonių 1963 – 64 m., Rudaminos 1965 m., Kaukų 1967 – 1969 m., Obelytės 1968 – 1969 m., tris Sudargo piliakalnius 1970 m. bei Varnupius 1971 m.

Didžiąją dalį piliakalnių R. ir P. Kulikauskai tyrinėjo kartu, atskirais atvejais (Migonių pil.) skirtingais metais jie pasikeisdavo tyrimų vadovų funkcijomis.

Vertinant R. ir P. Kulikauskų mokslinį palikimą piliakalnių tyrimų srityje, tenka pabrėžti kelis momentus. Abu tyrėjai iš esmės suformavo savo mokyklą. Visus klausimus, dažnai iškylančius lauko tyrimų metu, archeologai stengėsi spręsti kolegialiai, nevengdavo pasitarti su savo pagalbininkais – ekspedicijų moksliniu personalu. Jaunus archeologus pratino prie savarankiško darbo, suteikdavo galimybę vadovauti atskirų objektų ar perkasų tyrimams, sugebėdavo puikiai organizuoti ekspedicijų darbą tvarkant tyrimų medžiagą, palaikyti ekspedicijose reiklį, drausmingą bet kartu ir draugišką atmosferą. Būdami piliakalnių tyrimų pradininkais Lietuvoje po II Pasaulinio karo iš pat pradžių taikė kasinėjimų dideliais plotais metodiką, visų radinių fiksaciją 1m² sistemoje, daug dėmesio skyrė paminklų planigrafijos ir stratigrafijos pažinimui, archeozoologinės ir archeobotaninės medžiagos surinkimui ir analizei.

R. ir P. Kulikauskų tyrinėti piliakalniai apėmė visus šio tipo paminklų gyvavimo Lietuvoje laikotarpius. Tai leido nuosekliai pažinti piliakalnių raidą nuo atsiradimo I tūkst. prieš Kr. pradžioje (Narkūnai) iki sunykimo kovų su kryžiuočiais laikais (Kernavė, Maišiagala, Nemenčinė) bei panaudojimo dvarvietai praradus gynybines funkcijas (Punia). Platūs Užnemunės piliakalnių tyrimai atskleidė jotvingių krašto savitumus bei, kartu su tuo metu Lenkijoje veikusia kompleksine jotvingių ekspedicija, atskleidė šios išnykusios baltų genties istoriją.

Suprantama, kad tyrėjams galima pateikti ir kai kurių priekaištų tiek lauko tyrimų metodikos srityje, tiek ir medžiagos analizėje ar interpretacijose. Tačiau R. ir P. Kulikauskų pasirinkta lauko darbų metodika pilnai atitiko to meto reikalavimus, o P. Kulikausko pastabumas leido gerai pažinti stratigrafiją bei atpažinti radinius. To studentai ir kiti ekspedicijų dalyviai ne visi sugebėdavo. Galbūt kartais piktnaudžiauta darant atskirų objektų pjūvius, mažiau dėmesio skiriant planigrafijai, kasant fiktyviais sluoksniais, o ne realiais užstatymo horizontais, nepakankamai ištiriant įžemį (Punia). Todėl nepavyko aiškiau apibūdinti Užnemunės piliakalnių pastatų, nelabai įtikinamos rekonstrukcijos (Narkūnai, Mindaugo sostas Kernavėje). Tyrėjai nelabai noriai išleisdavo naujoves, technines priemones, mažai naudojo modernius matavimo prietaisus. Tačiau foto fiksacijai ir brėžiniams visad skyrė ypatingą dėmesį.

"Kapitoniškės, Kaišiadorių raj., drg. P. Kulikauskas fotografuoja". 1953. Foto A. Tautavičiaus. LII Neg. 2550

Ne visad teisingai buvo suprantamas sudėtingų paminklų kompleksą sudarančių atskirų piliakalnių vaidmuo (Mindaugo sostas buvo laikomas rezidentine Kernavės kunigaikščio buveine). To meto Lietuvos archeologijai buvo būdinga labai plačiai datuoti tyrinėtus paminklus. To pasėkoje, remiantis Migonių komplekso tyrimais, brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės palaikyti tiesioginiais lietuvių, Rytų Lietuvos pilkapių kultūros atstovų protėviais. Minėtos kritinės pastabos nė kiek nemenkina didžiulio R. ir P. Kulikauskų įnašo į Lietuvos piliakalnių tyrinėjimų istoriją. Šie Lietuvos archeologai yra teisėtai vienoje gretose su žymiais XX a. mūsų krašto piliakalnių tyrėjais archeologais L. Kšyvičium (L. Krzywicki), P. Tarasenka, V. Nagevičiumi.

Archeologė R. Kulikauskienė Nemenčinės piliakalnio (Vilniaus r.) archeologinių tyrimų metu. 1952 m. LII Neg. 2134a